

YUQORI VA PASTKI JAG‘LARNING TOPOGRAFIK TUZILISHI VA YOSHGA DOIR XUSUSIYATLARI

Norboyev Shohruh Alisher o‘g‘li
Muhammadjonov Sardor Dilmurodjon o‘g‘li

Toshkent davlat tibbiyot universiteti
stomatologiya yo‘nalishi talabalari

Ilmiy rahbar: Inatov Axmad A‘zamjon o‘g‘li

Annotatsiya: *Ushbu maqola yuqori va pastki jag‘larning topografik anatomiyasi, tuzilishi, innervatsiyasi va tegishli tuzilmalarini va yoshga doir xususiyatlarini o‘rganadi. Adabiyotlarni to‘liq tahlil qilib yuqorigi va pastki jag‘ning topografik anatomiyasi haqida to‘liq ma‘lumot berishni maqsad qilganmiz.*

Kalit so‘zlar: *yuqori jag‘ anatomiyasi , pastki jag‘ anatomiyasi , topografiyasi , innervatsiyasi , suyaklarning tuzilishi , yuqori va pastki jag‘ning harakatlantiruvchi mushaklari , yuqori va pastki jag‘larda amalga oshiriladigan anesteziyalar.*

Yuqori jag‘ - maxilla kallaning yuz qismini hosil etishda qatnashadigan, g‘ovakli suyaklar guruhiga kiradi. Bu suyakda tanasi - corpus maxillae va to‘rtta o‘simtasi tafovut etiladi. Peshona suyagi bilan birlashadigan, yuqori tarafga yo‘nalgan o‘simtaga processus frontalis, tanglay suyagi bilan birlashadigan o‘sim taga processus palatinus, yonoq suyagi bilan birikuvchi o‘simtaga processus zygomaticus, tishlar joylashadigan o‘simtaga processus alveolaris deyiladi. Yuqori jag ‘ suyagining ichida katta, havo saqlaydigan bo‘shliq - sinus maxillaris bo‘lib, burun bo‘shlig‘i bilan aloqa bog‘laydi. Yuqori jag‘ suyagining tanasida to‘rtta yuza tafovut etiladi:

- a. oldingi yuza - facies anterior;
- b. ko‘z kosasi yuzasi - facies orbitalis;
- c. chakka osti yuzasi - facies infratemporalis;
- d. burun yuzasi - facies nasalis.

Oldingi yuza - facies anterior yuqori qismida ko‘z kosasining ostki qirrasini - margo infraorbitalis bilan chegaralanadi. Oldingi yuzaning lateral yon qismida yonoq alveolar qirra bilan yonoq o‘simtalari, uning pastki qismida tishlar joylashadigan alveolar o‘simta joylashadi. Ikki tarafda esa burun bo‘shlig‘ini hosil qilishda qatnashadigan burun o‘ymasi - incisura nasalis ko‘rinadi. Burun o‘ymasi pastda qirrali o‘simta - spina nasalis anterior bilan yakunlanadi.

Innervatsiyasi: Yuqori jag‘ nervi uch shoxli tugundan boshlanib oldinga yo‘naladi va yumaloq teshik orqali qanot-tanglay chuqurchasiga chiqib quyidagi shoxlarga bo‘linadi: a) yonoq nervi (n. zygomaticus), chakka va yonoq sohasining terisini innervatsiya qiladi. b) ponasimon – tanglay nervlari (n.sphenopalatini) g‘alvirsimon suyakning orqa qismini, ponasimon bo‘shliqni, burunni, hiqildoqni,

yumshoq va qattiq tanglay va tanglay murtagi shilliq pardasini innervatsiya qiladi. c) ko'z kosasining pastki nervi (m. infraorbitalis) o'z nomidagi teshik chiqib pastki qovoq terisini va shilliq pardasini, ko'z kosasi osti terisini, tishlarni hamda gaymor bo'shlig'i shilliq pardasini innervatsiya qiladi. d) yuqorigi milk nervlari (n. gingivalis superiores). Bu nervning shoxchalari tish chigalini hosil qiladi va yuqori jag'ning milkini, tishlarini, gaymor bo'shlig'i va lunj shilliq pardasi retseptorlarini hosil qiladi. NERVLARI: N. maxillaris n. alveolaris posterior superior N. trigemini n. infraorbitalis n. alveolaris anterior superior va n. alveolaris superior media Arteriyalari: A. palatina major A. infraorbitalis A. alveolaris posterior, media, superior anterior.

Gaymor boshlig'ining qon bilan ta'minlanishida a. infraorbitalis, yuqori orqa alveolyar arteriyalar ishtirok etadi. Bu boshliqning innervatsiyasi uch shoxli nervning I va II tarmoqlari orqali amalga oshadi. n. ophthalmicus tarmoqlari bilmish n. ethmoidalis anterior va n. nasalis posterior burun boshlig'i orqali gaymor boshlig'iga kirib, uning shilliq qavatini innervatsiya qiladi.

Yoshga doir xususiyatlari : Homila taraqqiyotining 5-oyida burun bo'shlig'i shilliq pardasi yuqori jag'ni medial tomonini qoplagan qismiga o'sib kiradi va yuqorigi jag' bo'shlig'i taraqqiy etish boshlaydi. Yangi tug'ilgan chaqaloq yuqori jag' suyagining tanasi va 4 o'sig'i tafovut qilinadi. Suyak tanasi yaxshi takomillashmagan, bo'yi past bo'lgani uchun ko'z kosasining pastki qirrasini alveolyar o'siqqa yaqin. Peshona, yonoq, tanglay o'siqlari yaxshi rivojlanmagan bo'lib, alveolyar o'siq arang bilingan. Emizikli davrda suyak ancha tez o'sadi. Alveolyar o'siqni tashqi tomonida alveola tepaliklari, o'siq ichida esa tish alveolalari va ular o'rtasida alveolalararo to'siqlar paydo bo'ladi. Erta bolalik davrida yuqorigi jag' juda tez o'sib, tanasi kattalashadi. Bolalikning ikkinchi davrida tishlar almashinuvdan so'ng suyak tanasi yanada kattalashadi. Uning tashqi relyefi tugallanib, katta odamlamikiga o'xshab qoladi.

Balog'at davrida esa uning jinsiy va shaxsiy xususiyatlari paydo bo'ladi.

Pastki jag' - (mandibula) kalladagi birdan-bir harakatchan toq suyak bo'lib, chakka suyaklari bilan chakka-pastki jag' bo'g'imini hosil qiladi. Unda (gorizontal joylashgan pastki jag' tanasi va vertikal yo'nalgan ikkita pastki jag'ning shoxi tafovut qilinadi. Pastki jag' tanasi (corpus mandibulae) taqasimon shaklda bo'lib, ichki va tashqi yuzalari tafovut qilinadi. Uning tanasi qalinlashgan pastki jag' asosi (basis mandibulae) va tishlar joylashadigan alveolali qismidan (pars alveolaris) iborat. Alveolali qismi alveolali yoy (arcus alveolaris) shaklida bo'lib, unda 16 ta tish alveolalari (alveoli dentales) va alveolalararo to'siqlar (septa interalveolyaria), shuningdek, tish ildizlari orasidagi to'siqlar (septa interradicularia) bor.

Innervatsiyasi. Pastki jag'ning innervatsiyasi uch shoxli nervning (nervus trigeminus) uchinchi tarmog'i nervus mandibularis tomonidan innervatsiya qiladi. Uni harakatlanuvchi va sezuvchi tarmoqlari farq qiladi.

Pastki jag' nervining sezuvchi tolalari:

1) Bosh miya pardalari nervi -- ramus meningeus foramen spinosum teshigi orqali kalla bo'shlig'iga qaytib kirib, miya qattiq pardasining inner- vatsiyasida qatnashadi.

2) Lunj nervin. buccalis lunj shilliq qavati va terisini innervatsiya etadi.

3) Quloq chakka nervi - n. auriculotemporalis bo'g'im sohasidan o'tib, quloq oldi so'lak bezi orqali yo'naladi va chakka sohasi terisida oxirgi tarmoqlarga parchalanadi. Bu nervdan quyidagi sezuvchi tarmoqlar chiqadi:

a) chakka - pastki jag' bo'g'imiga - rami articulares;

b) quloq oldi so'lak beziga rami parotoidei;

d) tashqi eshituv yo'li terisi va nog'ora bo'shlig'i shilliq qavatigan.meatus acustici externi;

e) quloq oldi tarmoqlarin.n. auriculares anteriores quloq terisini innervatsiya etadi;

f) quloq tuguni-ganglion oticum ni hosil etishda qatnashadigan tarmoqlar.r. ganglionares ad ganglion oticum;

g) R.r. membranae tympani - nog'ora pardani innervatsiya etadi;

h) R.r. communicantes cum nervo faciale -- yuz nervi bilan qo'shiluvchi shoxlar:

i) R.r. temporales superficiales chakkaning yuza shoxlari - chakka terisida tarqaladi.

4) Tilning sezuvchi nervi n. lingualis quyidagi tarmoqlarga bo'linadi:

a) til uchi va tanasida tarqaladigan sezgi tarmoqlari-rami linguales;

b) og'iz bo'shlig'ining halqumga o'tish sohasini (bo'g'iz sohasi) innervatsiya etuvchi tarmoqlar rami isthmi faucium;

d) til osti sohasining sezuv tolalari n. sublingualis;

e) R.r. communicantes cum nervo hypoglosso- til osti nervi bilan qo'shiluvchi shoxlar;

f) Chorda tympani nog'ora tori nervi til so'rg'ichlarini inervatsiya etadi;

g) R.r. ganglionares ad ganglion submandibulare - jag' osti tuguni uchun shoxlar;

h) R.r. ganglionares ad ganglion sublinguale til osti tuguni uchun shoxlar.

5) Pastki alveolar nervlar-n. alveolaris inferior pastki jag'dagi kanal - canalis mandibularis ichidan yo'nalib, bu nervdan quyidagi tarmoqlar ajraladi:

a) n. mylohyoideus harakatlantiruvchi nerv bo'lib, m. mylohyoideus va m. digastricus ning oldingi qorinchasini innervatsiya etadi.

b) plexus dentalis inferior pastki jag' kanalining ichida tish ildizlari sohasida chigal hosil bo'lib, bu chigaldan tish ildizlarigar.r. dentales inferiores va pastki jag' milkigar.r. gingivales inferiores shoxlari ajraladi.

6. N. mentalis engak nervi. Bu nerv pastki jag'dagi kanal canalis mandibularis ichidan yo'nalib, engak sohasidagi teshik - foramen mentale dan chiqadi va quyidagi shoxchalarga bo'linadi.

- a) r.r. mentales-engak sohasidagi terini innervatsiya etadi;
 - b) r.r. labiales pastki lab terisini innervatsiya etadi;
 - d) r.r. gingivales kesuv va qoziq tishlar sohasidagi milklarni innervatsiya
- Pastki jag' nervining harakat tarmoqlari:

a) Chaynov nervi n. massetericus-incisura mandibulae o'ymasi orqali o'tib m. masseter mushagini innervatsiya etadi.

b) Chakkaning chuqur nervi - n. n. temporales profundi chakka mushagim. temporales ni innervatsiya etadi.

c) Yon qanotsimon nervn. pterygoideus lateralis shu nomli chaynov mushagini innervatsiya qiladi.

d) Ichki qanotsimon nerv- n. pterygoideus medialis shu nomli chaynov mushagini innervatsiya qilib, yumshoq tanglayni taranglovchi mushagiga tarmoq chiqaradi.

e) jag'-til osti nervi - n. mylohyoideus - m. mylohyoideus va m. digas- tricus (oldingi qorinchasini) mushaklarini innervatsiya qiladi.

6.N. musculi tensoris veli palatini yumshoq tanglayni taranglaydigan mushakni innervatsiya qiladi.

7. N. musculi tensoris tympani nog'ora pardani taranglovchi mushakni innervatsiya qiladi.

Pastki jag'ning harakatini taminlaydigan mushaklar : Chaynov mushagi (m. masseter) to'rtburchak shaklda bo'lib, yuza, oraliq va chuqur qismlardan iborat. Yuza qismi (pars superficialis) yonoq ravog'ining pastki qirrasidan va ichki yuzasidan oraliq qismi (pars intermedia) yonoq ravogining ichki Chaynov mushaklari yuzasidan hamda chakka suyagi bo'g'im 1-m.temporalis; 2-m.pterygoideus latdo'mbog'idan boshlanadi. Chuqur qismi eralis; 3-m.pterygoideus medialis; (pars profunda) yonoq ravogining ichki 4-discus articularis. yuzasidan, hamda yonoq suyagidan boshlanadi. Yuza qismi pastga va orqaga yo'nalsa, chuqur qismi pastga va oldinga yo'nalib, pastki jag'ning tashqi yuza bo'rtig'iga birikadi. Faoliyati: yuza tutamlari pastki jag'ni oldinga suradi, oraliq va chuqur tutamlari pastki jag'ni ko'taradi. Innervatsiyasi: n.trigeminus. Chakka mushagi (m. temporalis) yelpig'uch shaklidagi mushak bo'lib, o'z nomidagi chuqurcha va kalla suyagining lateral yuzasida joylashgan. Chakka chuqurchasidan boshlanib, qalin pay bilan pastki jag' suyagining toj o'simtasiga birikadi. Faoliyati: pastki jag'ni ko'taradi va orqaga tortadi. Innervatsiyasi: n.trigeminus.

Medial qanotsimon mushak (m. pterygoideus medialis) to'rtburchak shakldagi qalin mushak bo'lib, ponasimon suyakning qanotsimon o'simtasi chuqurchasidan boshlanadi. Mushak tolalari pastga lateral va orqaga yo'nalib, pastki jag' burchagining ichki yuzasida joylashgan qanotsimon bo'rtiqqa birikadi. Faoliyati: ikki tomonlama qisqarsa pastki jag'ni yuqoriga tortadi. Bir tomonlama qisqarsa, pastki jag' qarama-qarshi tomonga yo'naladi. Innervatsiyasi: n.trigeminus. Lateral qanotsimon mushak (m. pterygoideus lateralis) qalin qisqa mushak ikki: yuqorigi va

pastki boshchadan iborat. Yuqorigi boshchasi (caput superior) ponasimon suyak katta qanotining yuqori jag' yuzasi va chakka osti qirrasidan, pastki boshchasi (caput inferior) esa qanotsimon o'simtaning lateral plastinkasining tashqi yuzasidan boshlanadi. Mushak tolalari orqaga lateral tomonga yo'nalib, pastki jag' suyagining qanotsimon chuqurchasiga, chakka-pastki jag' bo'g'imi xaltasi va bo'g'im diskiga birikadi. Faoliyati: ikki tomonlama qisqarsa, pastki jag'ni oldinga, bir tomonlama qisqarsa, qarama- qarshi tomonga harakatlantiradi. Innervatsiyasi: n.trigeminus.

Yoshga doir xususiyatlari :Yangi tug'ilgan chaqaloqning pastki jag' suyagi o'zaro biriktiruvchi to'qimali qatlam vositasida ajralgan ikki bo'lakdan iborat. Pastki jag' tanasining asosi yaxshi takomillashmagan bo'lib, unda tish kurtaklari ko'rinadi. Engak osti do'ngi va o'simtasi yo'q. Tananing alveolar qismi yaxshi bilinmaydi. Pastki jag'ning tanasi shoxi bilan 140-150° burchak hosil qilib qo'shiladi. Bo'g'im o'simtasi kam rivojlangan, bo'yni qisqa va yo'g'on. Qisqa boshchasi tog'aydan iborat ko'ndalangiga cho'zilgan. Tojsimon o'simtasi nisbatan yaxshi rivojlangan, pastki jag' o'ymasi keng. Emizikli davrda suyak tez o'sadi, uning tanasi va shoxi kattalashadi. Bu davrda pastki jag'ning ikkala bo'lagi o'zaro qo'shilib bitta suyakni hosil qiladi. Kurak tishlar chiqishi hisobiga alveolar o'simtaning oldingi qismi o'sadi. Pastki jag' o'simtali va bo'yni uzayadi, ammo relyefi hali aniq bo'lmaydi. Erta bolalik davrida suyakning tanasi kattalashadi, burchagi 125-130° ga kamayadi. Bolalikning ikkinchi davrida pastki jag' suyagining tashqi relyefi yaxshi bilinadi va kattalarnikiga o'xshab qoladi. 20 yoshlarda suyak tanasi va shoxi o'rtasidagi burchak to'g'ri burchakka yaqinlashadi va shoxi vertikal joylashadi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda yuqori va pastki jag' tuzilishini bilish va chuqur tushinish jarrohlar , stomatologlar va tadqiqotchilar uchun juda muhim hisoblanadi . Ushbu maqola yuqori va pastki jag'larning klinik anatomiyasini o'rganish istagida bo'lgan har bir insonga keng qamrovli malumot manbai bo'lib xizmat qiladi. Kelajakdagi tadqiqotlar tibbiyot mutaxassisilarini amaliy va ilmiy bilimlarini oshirishga qaratilgan bolishi kerak.

ADABIYOTLAR:

1. “ Topografik anatomiya”. Tibbiyot oliy o'quv yurtlari uchun darslik. N.H.Shomirzayev, S.X.Nazarov, R.J.Usmonov.
2. “ Operativ jarrohlik va topografik anatomiya”. Tibbiyot institutlari stomatologiya fakulteti talabalari uchun darslik. Sh.J.Teshaev, S.H.Nazarov, M.Ch.Boyqulov, N.E.To'xsanov. Buxoro-2010
3. “Odam anatom iyasi”. Tibbiyot institutlarining bakalavr yo'nalishidagi talabalar uchun darslik / A .G ' . Ahmedov. Toshkent.”Iqtisod-moliya”.2007. 4. “ Jarrohlik stomatologiyasi propedevtikasi “ M I Azimov Tibbiyot oliy o'quv yurtlari uchun darslik O'zbekiston milliy ensiklopediyasi 2009

5. “ Odam anatomiyasi “ o’quv uslubiy majmua Sagatov T.A. Mirsharapov U.M Shamirzaev N.H Sadikova Z.SH Adilbekova D.B. Xasanov N.A.
6. “Odam anatomiyasi” Fayzullo Nig’matovich Bahodirov “O’zbekiston” NMIU 2006
7. Sotnikov A.A. Klinicheskaya anatomiya protokov podzheludochnoy zhelezy [Clinical anatomy of pancreatic ducts]. Novosibirsk; 2003. 30 (in Russian).
8. “ Topografik anatomiya”. Tibboyot oliy o’quv yurtlari uchun darslik. N.H.Shomirzayev, S.X.Nazarov, R.J.Usmonov.
9. Seregin R.V. Kliniko-anatomicheskoe obosnovanie vybora miniinvazivnykh dostupov pri khirurgicheskom lechenii bol'nykh pankreonekrozom s porazheniem zabryushinnoy zhirovoy kletchatki: avtoref. dis. ... kand. med. nauk. [Clinical and anatomical reasoning for minimally invasive approaches in surgical treatment of patients with pancreatic necrosis associated with disorders of retroperitoneal fatty tissues: cand. med. sci. diss. abs.]. M.; 2004. 19 (in Russian).